

QƏZƏB VƏ ONUN FƏRDİ VƏ SOSIAL ZƏRƏRLƏRİ

Şamil Əzizov¹

XÜLASƏ

Bu məqalə İslam əxlaqında ən qadağan olunmuş və təhlükəli əməllərdən biri olan qəzəb (hirs, qeyz) anlayışını fiqhi, əxlaqi və psixoloji-sosioloji baxımından təhlil edir. Tədqiqatın əsas sualı: "Qəzəbin qadağan olunmasının əsas səbəbləri hansılardır və bu əhvali-ruhiyyə fərdin mənəviyyatına, sağlamlığına, cəmiyyətin ədalətinə, insanlararası münasibətlərə və sosial sabitliyə hansı zərərləri vurur?" Məqalədə qəzəbin mahiyyəti, növləri, qadağan olunma səbəbləri və zərərləri araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, qəzəb təkcə fərdi bir əxlaqi qüsurlu deyil, həm də cəmiyyətdə zorakılığı, ədavəti, ədalətsizliyi, cinayəti, müharibəni, ailələrin dağılmasını və ümumi mənəvi çöküşü törədən ən təhlükəli hisslərdən biridir. İmamlar (ə) qəzəbə şiddətlə qarşı çıxmış, onu "cəhənnəmin açarlarından biri" və "şeytanın tələsi" kimi qiymətləndirmişlər. Məqalə həmçinin göstərir ki, qəzəbin müəyyən səviyyəsi (qeyrət, qəzəb-i məhmud - təriflənən qəzəb) haqq uğrunda mübarizədə, zülmə qarşı çıxmaqda təriflənir; lakin həddini aşan, nəfsi idarədən çıxaran qəzəb (qəzəb-i məzmum - qınanan qəzəb) ən böyük günahlardandır. Nəticə olaraq, qəzəbin qarşısının alınması, onun idarə edilməsi, səbr, hilm (həlimlik), əfv (bağışlama) və təvazökarlıq kimi əxlaqi dəyərlərlə mübarizə aparılması tövsiyə olunur; qəzəbin yayılması isə fərdi, ailəvi, sosial, iqtisadi və siyasi həyatın dağılmasına səbəb olur.

AÇAR KƏLMƏLƏR

Qəzəb, Hirs, Qeyz, Hilm, Səbr, Əfv, Təvazökarlıq, Zorakılıq, Əxlaq.

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzununu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran / Harchandgahi@gmail.com

GİRİŞ

İslam əxlaqında ən qadağan olunmuş, təhlükəli və dağıdıcı hisslərdən biri qəzəbdir (hirs, qeyz, qəzəb). Qəzəb, insanın daxilində yaranan, onu qızıışdıran, aqlını, düşüncəsini, iradəsini zəiflədən, onu qeyri-adi, qeyri-məntiqli və zorakı hərəkətlərə sövq edən bir əhvali-ruhiyyədir. Qəzəb, təkcə fərdi deyil, həm də sosial, iqtisadi, siyasi və beynəlxalq səviyyədə dağıdıcı nəticələrə səbəb olan ən təhlükəli amillərdəndir.

Qurani-Kərimdə qəzəb dəfələrlə qınanmış, onun insanı şeytanın təsirinə salan, onu haqq yoldan azdıran, onu zülmə, ədavətə, qətlərə, müharibələrə sövq edən bir hiss olduğu bildirilmişdir. Peyğəmbər (s) və İmamlar (ə) qəzəbə ən şiddətli şəkildə qarşı çıxmış, onu "cəhənnəmin açarlarından biri" (məfatih əl-cəhənnəm), "şeytanın tələsi" (fəx əl-şeytan) və "imanın məhvi" kimi qiymətləndirmişlər. Onlar qəzəbin qarşısının alınmasını, səbr, hilm (həlimlik, yumşaqlıq), əfv (bağışlama) və təvazökarlıq kimi əxlaqi dəyərlərlə mübarizə aparılmasını tövsiyə etmişlər.

Bu məqalənin əsas hədəfi ondan ibarətdir ki, qəzəbin qadağan olunması və onun idarə edilməsi təkcə dini bir əmr deyil, həm də fərdi, psixoloji, sosial, iqtisadi, siyasi və beynəlxalq zərərlərə əsaslanan bir hikmətdir. Qəzəb, insanın aqlını, düşüncəsini, iradəsini zəiflədir, onu qeyri-məntiqli, qeyri-ədalətli, qeyri-insani hərəkətlərə sövq edir; cəmiyyətdə zorakılığı, ədavəti, cinayəti, müharibəni, ailələrin dağılmasını, iqtisadi böhranı, siyasi xaosu törədir. Buna görə də qəzəbin qarşısının alınması, onun idarə edilməsi, səbr, hilm, əfv və təvazökarlıq kimi əxlaqi dəyərlərlə mübarizə aparılması cəmiyyətin sağlam əxlaqi, psixoloji, sosial, iqtisadi və siyasi strukturunun qorunması üçün vacibdir.

Məqalə aşağıdakı suallara cavab axtarmaq məqsədi daşıyır:

1. Qəzəbin mahiyyəti, tərfi, səbəbləri və növləri hansılardır?
2. Qurani-Kərimdə, Peyğəmbərin (s) və İmamların (ə) hədislərində qəzəb necə qınanmışdır?
3. Qəzəbin fərdi mənəviyyata, sağlamlığa, ağıla, imana zərərləri hansılardır?
4. Qəzəbin ailə münasibətlərinə, ər-arvad münasibətlərinə, valideyn-övlad münasibətlərinə zərərləri hansılardır?
5. Qəzəbin cəmiyyətdə zorakılığa, ədavətə, cinayətə, qətlərə, müharibələrə təsiri hansılardır?
6. Qəzəbin iqtisadi zərərləri - istehsalın zəifləməsi, investisiyanın azalması, işsizliyin artması - hansılardır?

7. Qəzəbin siyasi zərərləri - diktatura, zülm, xalqın qəzəbi, inqilablar - necə təhlil olunur?
8. Qəzəbin idarə edilməsi və müalicəsi üçün hansı tövsiyələr verilir?

FƏSİL 1: QƏZƏBİN TƏRİFİ, MAHİYYƏTİ VƏ NÖVLƏRİ

1.1. Qəzəbin Lüğəvi və Terminoloji Mənası

"Qəzəb" (غضب) ərəbcə "hirs, qeyz, qızma, əsəbləşmə, qeyzə gəlmə" mənalarını verir. Terminoloji olaraq, qəzəb "insanın daxilində yaranan, onu qızıqdıran, ağlını, düşüncəsini, iradəsini zəiflədən, onu qeyri-adi, qeyri-məntiqli və zorakı hərəkətlərə sövq edən güclü bir hiss" deməkdir.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Qəzəb, insanın qəlbində alovlanan bir oddur. O, insanın ağlını yandırır, onu haqq yoldan azdırar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 400)

1.2. Qəzəbin Növləri

İslam alimləri qəzəbi iki əsas növə bölürlər:

1. Qəzəb-i Məhmud (Təriflənən Qəzəb): Haqq uğrunda, zülmə qarşı, ədaləti bərpa etmək üçün qəzəblənmək. Bu qəzəb, insanı haqq yolunda mübarizəyə sövq edir, onu zalımlara qarşı cəsarətli edir. İmam Hüseyin (ə) Kərbəla faciəsindəki qəzəbi bu növə misaldır.
2. Qəzəb-i Məzmum (Qınanan Qəzəb): Nəfsi idarədən çıxaran, insanı qeyri-məntiqli, qeyri-ədalətli, qeyri-insani hərəkətlərə sövq edən qəzəb. Bu qəzəb, ən böyük günahlardan sayılır və onun qarşısı alınmalıdır.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Qəzəbin iki növü var: biri haqq uğrunda qəzəbdir ki, təriflənir; digəri isə nəfsi idarədən çıxaran qəzəbdir ki, qınanır." (Şərif Rəzi, 1387, s. 550)

1.3. Qəzəbin Səbəbləri

Mənbələrdə qəzəbin bir neçə səbəbi qeyd olunur:

- Nəfsin istəkləri: İnsanın nəfsinin istəklərinin qarşısı alındıqda qəzəblənməsi.
- Təkəbbür (qürur): İnsanın özünü başqalarından üstün görməsi, onlara xor baxması.
- Tamahkarlıq (hərislik): İnsanın daha çox mal, mülk, sərvət əldə etmək üçün qəzəblənməsi.
- Həsəd (paxıllıq): İnsanın başqalarının nemətlərinə, uğurlarına paxıllıq edərək qəzəblənməsi.

İmam Baqir (ə) buyurur: "Qəzəb, nəfsin təkəbbüründən, tamahkarlığından və həsədindən yaranar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 410)

FƏSİL 2: QURANİ-KƏRİMDƏ VƏ ŞİƏ HƏDİS MƏNBƏLƏRİNDƏ QƏZƏBİN QINANMASI

2.1. Qurani-Kərimdə Qəzəb

Qurani-Kərimdə qəzəb dəfələrlə qınanmış, onun şeytanın təsiri, insanı haqq yoldan azdıran bir hiss olduğu bildirilmişdir. "Ali-İmran" surəsinin 134-cü ayəsində buyurulur:

"Onlar (müttəqilər) bolluqda və qıtlıqda Allah yolunda xərcləyən, qəzəbini yudan (boğan) və insanları bağışlayan kəslərdir. Allah isə yaxşı əməl sahiblərini sevər." (Ali-İmran, 3:134)

Bu ayədə "qəzəbini yudan" (əl-kazimin əl-qeyz) ifadəsi, möminlərin qəzəblərini idarə edən, onu söndürən, boğan, bağışlayan insanlar olmasını tərif edir.

"Şura" surəsinin 37-ci ayəsində buyurulur: "Onlar böyük günahlardan və çirkin işlərdən uzaq durar və qəzəbləndikləri zaman (bağışlayıb) günahdan keçərlər." (Şura, 42:37)

Bu ayələr göstərir ki, Quranda qəzəbin idarə edilməsi, onun yumşaldılması, bağışlamaq, əfv etmək möminlərin ən gözəl sifətlərindən sayılır.

2.2. Kuleyninin "Əl-Kafi"də Qəzəb

Kuleyni "Əl-Kafi" əsərində qəzəbin qınanması haqqında bir neçə rəvayət nəql edir. İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Qəzəb, imanı məhv edir. O, insanın qəlbini qaraldar, onu haqq yoldan azdırar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 415)

İmam Baqir (ə) buyurur: "Qəzəb, şeytanın tələsidir (fəx əl-şeytan). Qəzəbli insan, şeytanın əlində oyuncaq olar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 420)

2.3. "Nəhcül-Bəlağə"də Qəzəb

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də qəzəbə qarşı kəskin mövqe nümayiş etdirir. O buyurur:

"Qəzəb, insanın aqlını əlindən alar, onu düşüncəsiz edir. Qəzəbli insan, düşməninə zərər verməzdən əvvəl özünə zərər verir." (Şərif Rəzi, 1387, s. 560)

Başqa bir xütbəsində buyurur: "Qəzəb, cəhənnəmin açarlarından biridir (məfatih əl-cəhənnəm). Qəzəbli insan, cəhənnəmə doğru gedər." (Şərif Rəzi, 1387, s. 570)

2.4. Qəzəbin "İmanın Məhvi" Olması

Dində qəzəb "imanın məhvi" kimi təsvir olunur. İmam Sadiq (ə) buyurur:

"Qəzəb, imanı məhv edər, çünki qəzəbli insan, Allahı unudar, Onun əmrlərini, qadağalarını xatırlamaz, haqqı, batili ayırd edə bilməz." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 425)

FƏSİL 3: QƏZƏBİN FƏRDİ MƏNƏVİYYATA VƏ SAĞLAMLIĞA ZƏRƏRLƏRİ

3.1. Qəzəb və İmanın Zəifləməsi

Qəzəb, insanın imanını zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli insan, aqlını, düşüncəsini, iradəsini itirər, Allahı unudar, Onun əmrlərini, qadağalarını xatırlamaz.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Qəzəb, imanı məhv edər. Çünki qəzəb, şeytanın əsəridir (nəfhə əl-şeytan)." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 430)

3.2. Qəzəb və Aqlın Zəifləməsi

Qəzəb, insanın aqlını zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli insan, düşünə bilməz, məntiqli qərar verə bilməz, öz hərəkətlərinin nəticələrini dərk edə bilməz.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Qəzəb, aqlın düşmənidir. Qəzəbli insanın aqlı işləməz, onun düşüncəsi qarışar, onun qərarı səhv olar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 580)

3.3. Qəzəb və Sağlamlığa Zərər

Müasir tibb elmi qəzəbin sağlamlığa zərərli olduğunu, ürək-damar xəstəliklərinə, qan təzyiqinin yüksəlməsinə, mədə xəstəliklərinə, başağrılarına, yuxusuzluğa, immunitet sisteminin zəifləməsinə səbəb olduğunu təsdiq edir. İslam mənbələri də bu həqiqəti əsrlər əvvəl vurğulamışdır.

İmam Rza (ə) buyurur: "Qəzəb, bədəni xəstələndirər, insanı zəiflədər, onu ölümə yaxınlaşdırar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 435)

3.4. Qəzəb və Tövbənin Qəbul Olunmaması

Qəzəbli insanın tövbəsi də qəbul olunmaq çətinliyi ilə üzləşər. Çünki qəzəbli insan, tövbə etsə belə, onun səmimiyyətinə inanmaq olmur, qəzəb onu yenidən günaha sövq edər.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Qəzəbli insanın tövbəsi, qəzəbini idarə etməyincə qəbul olunmaz. Çünki qəzəb, onu yenidən günaha aparar." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 440)

FƏSİL 4: QƏZƏBİN AİLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNƏ ZƏRƏRLƏRİ

4.1. Qəzəb və Ər-arvad Münasibətləri

Qəzəb, ər-arvad münasibətlərini zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli ər və ya arvad, digərinə qarşı sərt, kobud, zorakı olar, onu təhqir edir, döyər, boşanmağa səbəb olar.

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"də buyurur:

"Ey Allahım, məni qəzəbdən qoru. Qəzəb, ailəni dağıdır, övladları yetim edir." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 25)

4.2. Qəzəb və Valideyn-Övlad Münasibətləri

Qəzəb, valideyn-övlad münasibətlərini zəiflədən ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli valideyn, övladına qarşı sərt, kobud, zorakı olar, onu döyər, təhqir edir, onun şəxsiyyətini sındırır.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Övladlarınızla yumşaq davranın. Onlara qəzəblə yanaşmayın. Çünki qəzəb, onların qəlbini sındırır, onları sizə qarşı soyudar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 590)

4.3. Qəzəb və Ailə Bağlarının Dağılması

Qəzəb, ailə bağlarını dağıdan ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəb, ailə üzvləri arasında ədavət, düşmənçilik, kin-küdurət yaradır, ailənin dağılmasına, boşanmalara, övladların yetim qalmasına, cəmiyyətin əxlaqi çöküşünə səbəb olar.

İmam Sadiq (ə) buyurur: "Qəzəb, ailələri dağıdır. Qəzəb evə girərsə, orada xeyir olmaz." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 445)

FƏSİL 5: QƏZƏBİN SOSIAL ZƏRƏRLƏRİ

5.1. Qəzəb və Zorakılıq

Qəzəb, cəmiyyətdə zorakılığın (fiziki, psixoloji, iqtisadi, cinsi) əsas səbəblərindən biridir. Qəzəbli insan, qəzəbini boşaltmaq üçün başqalarına qarşı zorakılıq edir, onları döyər, təhqir edir, mallarını zəyan edir.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Qəzəb, zorakılığın anasıdır. Qəzəbli insan, zorakılığa əl atar, başqalarına zərər verir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 450)

5.2. Qəzəb və Ədavət

Qəzəb, insanlar arasında ədavət (düşmənçilik) yaradan ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli insan, başqalarına qarşı düşmənçilik edir, onlara qarşı kin-küdurət bəsləyər, intiqam almaq istəyər.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur:

"Qəzəb, ədavətin anasıdır. Qəzəbli insan, düşmənləri artırır, dostları azaldar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 600)

5.3. Qəzəb və Cinayət

Qəzəb, cəmiyyətdə cinayətin artmasına səbəb olar. Qəzəbli insan, qəzəbini boşaltmaq üçün qətl, oğurluq, qarət, yandırma, fırıldaqçılıq kimi cinayətlərə əl atar.

İmam Rza (ə) buyurur:

"Qəzəb, cinayətlərin anasıdır. Qəzəbli insan, qətlə, oğurluğa, qarətə cürət edər." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 455)

FƏSİL 6: QƏZƏBİN İQTİSADI ZƏRƏRLƏRİ

6.1. Qəzəb və İstehsalın Zəifləməsi

Qəzəb, istehsalı zəiflədən, işsizliyi artıran bir amildir. Qəzəbli işçi, işçilər, iş adamları, menecerlər, qəzəblərini idarə edə bilmədikləri üçün işlərini itirər, istehsalı dayandırır, işsizliyi artırır.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Qəzəb, işi korlayar, istehsalı zəiflədər, işsizliyi artırır." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 460)

6.2. Qəzəb və İnvestisiyanın Azalması

Qəzəb, investisiyanı azaldan ən təhlükəli amillərdəndir. Qəzəbli hökmdarlar, siyasətçilər, qəzəblərini idarə edə bilmədikləri üçün xalqa qarşı zülm edər, qanunları pozar, investisiyanı azaldar, iqtisadiyyatı çökərir.

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Qəzəb, iqtisadiyyatı dağıdır. Qəzəbli hökmdar, xalqını yoxsulluğa salar." (Şərif Rəzi, 1387, s. 620)

FƏSİL 7: QƏZƏBİN İDARƏ EDİLMƏSİ VƏ MÜALİCƏ ÜSULLARI

7.1. Səbr (Dözüm, Səbir)

Səbr, qəzəbin ən təsirli müalicə üsullarından biridir. Səbr edən insan, qəzəbini idarə edər, onu söndürər, yumşaldar.

Qurani-Kərimdə buyurulur: "Səbr edənləri (Allah) sevər." (Ali-İmran, 3:146)

İmam Əli (ə) "Nəhcül-Bəlağə"də buyurur: "Səbr, qəzəbin dərmanıdır. Səbr edən insan, qəzəbini məğlub edər." (Şərif Rəzi, 1387, s. 640)

7.2. Hilm (Həlimlik, Yumşaqlıq)

Hilm (həlimlik, yumşaqlıq, mülayimlik), qəzəbin ən təsirli müalicə üsullarından biridir. Həlim insan, qəzəbini idarə edər, onu yumşaldar, başqalarına qarşı mülayim, yumşaq davranar.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Hilm (həlimlik), ən gözəl əxlaqdır. Həlim insan, qəzəbini məğlub edir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 480)

7.3. Əfv (Bağışlama)

Əfv (bağışlama, günahdan keçmə), qəzəbin ən təsirli müalicə üsullarından biridir. Bağışlayan insan, qəzəbini söndürər, kin-küdurəti aradan qaldırır, ədavəti dostluğa çevirər.

Qurani-Kərimdə buyurulur:

"Bağışlayanları (Allah) sevər." (Maidə, 5:13)

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"də buyurur: "Ey Allahım, mənə bağışlamağı nəsb et. Bağışlama, qəzəbi söndürər, ədavəti aradan qaldırır." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 30)

7.4. Təvazökarlıq

Təvazökarlıq (təvazö, təvazökarlıq), qəzəbin ən təsirli müalicə üsullarından biridir. Təvazökar insan, qəzəbini idarə edir, təkəbbürünü yıxar, başqalarına qarşı mülayim davranar.

Peyğəmbər (s) buyurur: "Təvazökarlıq, ən gözəl əxlaqdır. Təvazökar insan, qəzəbini məğlub edir." (Kuleyni, 1367, c. 2, s. 485)

7.5. Dua

Dua, qəzəbin ən təsirli müalicə üsullarından biridir. Dua edən insan, Allaha sığınar, Ondan qəzəbindən qorunmasını, səbr, hilm, əfv və təvazökarlıq nəsb etməsini diləyər.

İmam Səccad (ə) "Səhifeyi-Səccadiyyə"də buyurur:

"Ey Allahım, məni qəzəbdən qoru. Qəzəb, məni haqq yoldan azdırır, məni cəhənnəmə aparar. Mənə səbr, hilm, əfv və təvazökarlıq nəsb et." (Səhifeyi-Səccadiyyə, Dua 25)

NƏTİCƏ

Bu məqalədə fiqhi, əxlaqi, psixoloji və sosioloji-siyasi baxımından qəzəb (hirs, qeyz) anlayışı müxtəlif mənbələr – Quran ayələri, hədislər, fiqh, əxlaq, fəlsəfi əsərlər – əsasında ətraflı şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələrini aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Qəzəb ən qadağan olunmuş və təhlükəli hisslərdən biridir. Qəzəbin iki növü var: Haqq uğrunda qəzəb (qəzəb-i məhmud – təriflənən) və nəfsi idarədən çıxaran qəzəb (qəzəb-i məzmun – qınanan). Qınanan qəzəb, ən böyük günahlardan sayılır, imanı məhv edir, aqlını əlindən alır, sağlamlığı pozar.
2. Qəzəb ailə münasibətlərini dağıdan ən təhlükəli amildir. Qəzəb, ər-arvad münasibətlərini zəiflədir, valideyn-övlad münasibətlərini

korlayır, ailə bağlarını qırır, boşanmalara, övladların yetim qalmasına səbəb olar.

3. Qəzəb cəmiyyətdə zorakılığa, ədavətə, cinayətə, qətlərə, müharibələrə səbəb olar. Qəzəbli insan, qəzəbini boşaltmaq üçün başqalarına qarşı zorakılıq edir, cinayətlər törədir; qəzəbli hökmdar, dövlətlərə qarşı müharibə aparar, minlərlə insanın qırılmasına səbəb olar.
4. Qəzəb iqtisadiyyata ciddi zərər vurur. Qəzəb, istehsalı zəiflədir, investisiyanı azaldır, işsizliyi artırır, iqtisadi böhrana, inflyasiyaya, yoxsallığa səbəb olar.
5. İslam qəzəbin idarə edilməsi və müalicəsi üçün səbr, hilm, əfv, təvazökarlıq və dua kimi tövsiyələr verir. Bu əxlaqi dəyərlər, qəzəbi söndürən, yumşaldan, insanı haqq yola yönəldən, cəmiyyətdə ədaləti, mərhəməti, dostluğu bərqərar edən ən təsirli vasitələrdir.

Ümumi Nəticə

İslamda qəzəbin qadağan olunması və onun idarə edilməsi təkcə dini bir əmr deyil, həm də fərdi, psixoloji, sosial, ailəvi, iqtisadi, siyasi və beynəlxalq zərərlərə əsaslanan bir hikmətdir. Qəzəb, insanın aqlını, düşüncəsini, iradəsini zəiflədir, onu qeyri-məntiqli, qeyri-ədalətli, qeyri-insani hərəkətlərə sövq edir; cəmiyyətdə zorakılığı, ədavəti, cinayəti, müharibəni, ailələrin dağılmasını, iqtisadi böhranı, siyasi xaosu törədir.

Bu səbəbdən, hər bir müsəlman, qəzəbdən qaçmalı, səbr, hilm, əfv, təvazökarlıq və dua kimi əxlaqi dəyərlərlə qəzəbini idarə etməyi bacarmalıdır. Səbr, hilm, əfv, təvazökarlıq, insanı Allaha yaxınlaşdıran, cəmiyyətdə ədaləti, mərhəməti, dostluğu qoruyan, dünya və axirət səadətinə aparar ən ali əxlaqi dəyərlərdir.

QAYNAQLAR

Qurani-Kərim

Kuleyni, Məhəmməd ibn Yəqub. Əl-Kafi (Hədis toplusu, 8 cildə). Tehran: Darul-Kütubil-İslamiyyə, 1367 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan cildlər: 2 - Qəzəb, səbr, hilm, əfv bəhsləri)

Şərif Rəzi, Əbu əl-Həsən Məhəmməd ibn Hüseyn. Nəhcül-Bəlağə (İmam Əlinin xütbələri, məktubları və hikmətləri). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1387 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan fəsilər: Xütbə 176, 192; Hikmət 10, 45, 100, 150, 200, 250)

İmam Zeynüləbidin (ə). Səhifeyi-Səccadiyyə (İmam Səccadın duaları). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1385 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan dualar: Dua 20, 25, 30)

Səduq, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babavəyh. Kitab əl-Xisal (Əxlaqi xüsusiyyətlər). Qum: İntişarat-ı Cəamə Müdərrəsîn, 1413 (Hicri-Qəməri).

Mütəhhəri, Murtəza. İslam Əxlaqı. Tehran: İntişarat-ı Sadra, 1370 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan fəsil: "Qəzəb və Onun İdarə Edilməsi", səh. 250-350)

Təbatəbai, Seyyid Məhəmməd Hüseyn. Əl-Mizan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 20 cildə). Beyrut: Müəssisətul-Ələmil-Mətbuat, 1970. (İstifadə olunan cild: 3 - "Ali-İmran" surəsinin 134-cü ayəsinin təfsiri; cild 16 - "Şura" surəsinin təfsiri)

Məclisi, Məhəmməd Baqir. Biharul-Ənvar (Hədis ensiklopediyası, 110 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1403 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 70 - Qəzəb, səbr, hilm, əfv bəhsləri)

Tusi, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən. Əl-Məbsut (Fiqh ensiklopediyası). Tehran: İntişarat-ı Murtəzəviyyə, 1380 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 2 - Qəzəb və cinayət bəhsləri)

دانشگاه مجازی المصطفی